

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Nederlandse oorlogsmisdaden. De bloedbaden bij Sukabumi in 1949

van Vree, F.P.I.M.

Publication date

2024

Document Version

Other version

Published in

Trouw

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Vree, F. P. I. M. (2024). Nederlandse oorlogsmisdaden. De bloedbaden bij Sukabumi in 1949. *Trouw*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Een verkorte versie van dit artikel verscheen in het dagblad *Trouw* op 18 mei 2024 onder de titel 'Houd vast aan excuses voor Indonesië' (print) 'Dat Nederland zich schuldig maakte aan extreem geweld in Indonesië, is geen 'linkse' conclusie' (online).

Frank van Vree

Nederlandse oorlogsmisdaden: de bloedbaden bij Sukabumi in 1949.

De PVV stelde in haar verkiezingsprogramma van 2023 dat de excuses die de Nederlandse regering in 2022 heeft gemaakt voor het extreme geweld van de Nederlandse krijgsmacht tijdens de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog moeten worden ingetrokken, net als die voor het slavernijverleden. Het moet uit zijn met de 'linkse haat' tegen de 'helden uit onze geschiedenis', waaronder de veteranen, die zouden worden beoordeeld 'vanuit hedendaagse normen, waarden en ethische overwegingen'. De BBB heeft zich in vergelijkbare bewoordingen uitgelaten, evenals veteranenorganisaties.

Die opvatting is evenwel aantoonbaar onjuist. Nederlandse autoriteiten wisten toen al heel goed dat er oorlogsmisdaden werden gepleegd, zoals blijkt uit een reconstructie van een dubbele massamoord in twee dorpen bij Sukabumi in januari 1949.

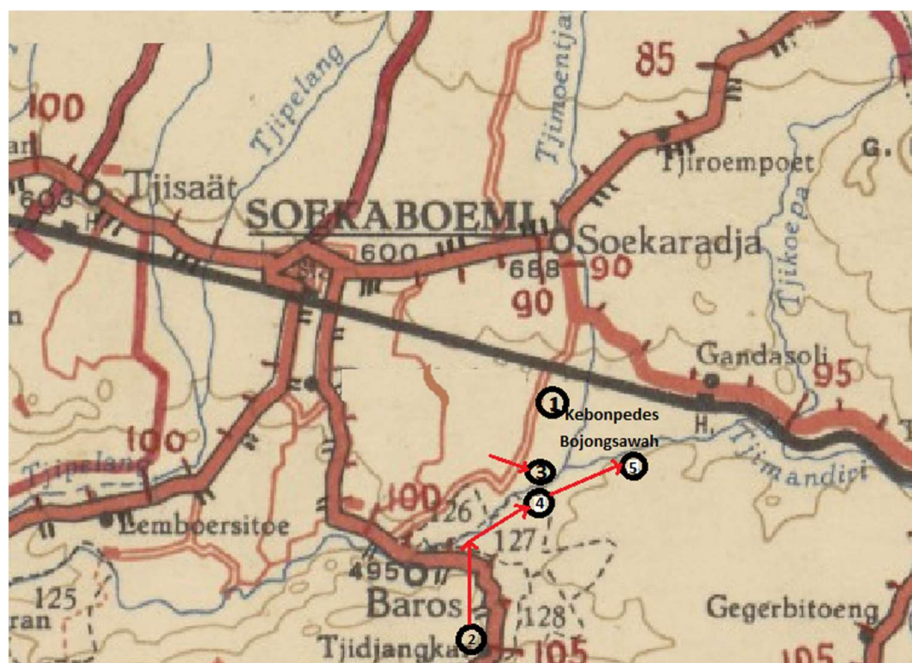
Massamoord als represaille¹

Op 29 januari 1949 arriveert een legermacht van 250 man van het Korps Speciale Troepen² in de streek Kebonpedes, op een paar kilometer ten zuidoosten van het stadje Sukabumi op West-Java. De commando's zijn bezig met een 'zuiveringsactie', als reactie

¹ Het volgende is voornamelijk gebaseerd op stukken in het Nationaal Archief, Den Haag, Algemene Secretarie van de Nederlands-Indische Regering en de daarbij gedeponeerde Archieven, nummer toegang 2.10.14, (NA AS), inv. nr. 3752. „Een afsluitend memo bevindt zich in een mapje met ernstige misdaden van Nederlandse militairen voor de Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon, opgesteld door secretaris dr. A.J. Piekaar, inv.nr. 2320, 2e map Diversen, XVII Militaire excessen (met dank aan Rémy Limpach); *De Excessennota. Nota betreffende het archiefonderzoek naar de gegevens omtrent excessen in Indonesië begaan door Nederlandse militairen in de periode 1945-1950*. Ingeleid door Jan Bank. Den Haag 1995 (1969); Guerilla Activities in Java, 13 mei 1949, Archief CIA, RDP82-00457R002700370011-4, in: www.cia.gov/ (toegang 18 maart 2024); Rémy Limpach, *De brandende kampongs van Generaal Spoor*. Amsterdam 2016. Op 28 september 2023 bracht ik met de Indonesische historicus Bambang Widyonarko een bezoek aan de dorpen ten zuidoosten van Sukabumi; daarbij traden mr. Kamal en mr. Yana op als lokale gidsen.

² Het KST was onderdeel van het KNIL en in januari 1948 gevormd rond de kern van het Depot Speciale Troepen (DST). Commandant was luitenant-kolonel W.C.H. van Beek, als opvolger, sinds eind 1948, van Raymond Westerling.

op een aanslag op een vrachtwagen van het Rode Kruis, vier dagen eerder. Republikeinse guerrilla's hadden bij het dorp Bojonggaling een mijn gelegd, op een weg die geregeld gebruikt werd door Nederlandse konvoien.³ Bij de explosie en een daarop volgend vuurgevecht werd een verpleger van het Rode Kruis op slag gedood. De Nederlandse soldaat M.A. Huesken, die met enkele andere militairen van het 2-2e Regiment Veldartillerie van de Tijgerbrigade was aangewezen ter bewaking van het Rode Kruis transport, zou diezelfde ochtend het leven laten. Verder waren er vijf gewonden, van wie er een, dienstplichtig korporaal Jan J. Linssen, later alsnog aan zijn verwondingen zou overlijden.⁴ Bij hun actie hadden de guerrilla's enkele wapens buitgemaakt.

(1) Bomaanslag bij Kampong Bojonggaling; (2) Cijurey (3) Kampong Sasagaran (4) Kampong Banen (5) Kampong Bagogok. Detail van Kaart van Java en Madoera, Topografische Dienst Batavia 1940

Hoewel de aanslag op de truck van het Rode Kruis de directe aanleiding vormde, was het eigenlijke doel van de militaire operatie het gebied te 'zuiveren' van de gewapende bendes', zo verklaarde de Territoriaal tevens Troepencommandant voor West-Java later.⁵ Dat zou zijn gebeurd op grond van informatie van een man, die vlak na de aanslag op de truck was gearresteerd en vertelde dat zich in de dessa's Kebonpedes en

³ Ten zuiden van de spoorlijn en de Nederlandse legerpost Randji, vak 1-2 RVA. Tot tien jaar geleden was de plek gemarkeerd met een monument, aldus huidige bewoners.

⁴ Daarnaast raakten een verpleegster zwaargewond, twee anderen lichtgewond, evenals een verpleger; er waren dus 7 slachtoffers. Zie o.a. *Tubantia* en *De locomotief* 27 januari 1949. Over Linssen: *Omroep Brabant* 12 oktober 2018, in een reportage over Linssens herbegravenis op het Nationaal Ereveld Loenen. Vgl. oorlogsgravenstichting.nl/personen/201016/johannes-jacobus-linssen.

⁵ Brief Territoriaal tevens Troepencommandant West Java Engles aan Spoor, Afdeling Generale Staf, Bandung 27 april 1949. Nationaal Archief, Den Haag, Algemene Secretarie van de Nederlands-Indische Regering en de daarbij gedeponeerde Archieven, nummer toegang 2.10.14, (NA AS), Inv. nr. 3752.

Bojongsawah vele 'bendeleden' zouden ophouden. Daarop werd een grootscheepse veegactie ingezet, vanuit het plaatsje Cijurej (Tjidjoerej) in noordwestelijke richting langs de rivier Ci Mandiri (Tjimandirie). Een andere eenheid richtte zich intussen op de kampong Sasagaran.

Hoe de militairen te werk gingen, blijkt uit een lange en gedetailleerde brief die de inwoners van een enkele dorpen langs de rivier kort na de gebeurtenissen aan de regering van de op Nederlands initiatief opgerichte deelrepubliek Pasundan stuurde. In de kampong Banen⁶ werd de bevolking gesommeerd zich te verzamelen, waarna mannen, onder wie ook oude boeren en kinderen, werden opgesteld in een rij van zes en vervolgens, niet geboeid, neergeschoten. Daarop volgde een nieuwe rij. Nederlandse soldaten moedigden mensen aan om weg te rennen, maar wie dat deed kwam nog sneller aan zijn einde. Zo werden in het totaal 56 mensen vermoord. In Bagogok, een dorp wat verder langs de rivier, werd de moordpartij voortgezet. Sommige slachtoffers 'kregen de opdracht eerst kokosnoten te plukken', aldus het verslag. Hier vielen 60 doden. Bij het verlaten van het dorp werden van ongeveer een kilometer afstand mortiergranaten afgevuurd, waardoor negentig huizen beschadigd of verwoest werden.⁷

'War criminal'

Dat het leger uit was op vergelding, lijkt onmiskenbaar. De actie resulteerde in een massamoord, een regelrechte oorlogsmisdaad. Precies in die bewoordingen richtten de bewoners van de dorpen zich een paar dagen later tot de *Wali Negara* – het staatshoofd, letterlijk: de 'staatswachter' – van de federale republiek Pasundan, die de zaak vervolgens aanhangig maakte bij het koloniale gezag.

Wat direct opvalt zijn de bewoordingen waarin de aanklacht van de dorpsbewoners is vervat en de uitvoerige verwijzingen naar Neurenberg en Tokio - de lange brief begint en eindigt er zelfs mee. Al in de eerste regel wordt verwezen naar 'de verkrachting van het oorlogsrecht' door Duitse en Japanse soldaten, acties die niet ongestraft zouden blijven, blijkens de doodstraffen die werden opgelegd aan degenen die deze 'schandelijke daden' begingen.

Daarmee ontstond er een nieuw woord, 'oorlogsmisdadiger' (war-criminal). Onderzoek bevestigde later dat het gewone volk het belangrijkste doelwit was van de wreedheden en dat het gewone volk de grootste offers moest brengen. Maar de doodstraf (voor het plegen van een misdaad zoals hierboven beschreven) schrikt de militaire functionarissen van de agressor (of de functionarissen van de staten die verantwoordelijk zijn voor een zojuist ingenomen gebied) blijkbaar nergens ter wereld af.

⁶ Nu Jembatan (Brug) Banen, aan de rivier

⁷ Brief geschreven in het Indonesisch door Ajahtal (niet nader geïdentificeerd) namens de dorpen Banen en Bagogok, Tjidjurai Ketjamatan (subdistrict) Sukaradja, Sukabumi, aan de Wali Nagara van Pasundan in Bandung (i.e. Raden Aria Adipati Wiranatakusumah V, staatshoofd van de federale republiek Pasundan), met afschrift aan de Secretaris van de Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon, gedateerd 3 februari 1949, ingekomen 28 februari 1949. NA AS Inv. nr. 3752. De citaten zijn gebaseerd op meerdere, gekruiste vertalingen.

De bewijzen daarvoor zijn overal ter wereld te vinden, aldus de brief. Beschuldigten ontkennen of schuiven de schuld af op hun ondergeschikten, ook in Indonesië, bijvoorbeeld rond het 'Sulawesi-incident' met kapitein Westerling – 'tot nu toe hebben we niets meer gehoord van de ramp die duizenden levens eiste'.

Het zijn zaken die niet kunnen worden genegeerd door mensen die zichzelf beschouwen als religieus dan wel beschaafd, zo gaat de brief verder, om vervolgens uitgebreid in te gaan op het toenemende geweld bij 'zuiveringsacties', waarover dorpsbewoners tot dan toe niet durven klagen. 'Maar de gebeurtenissen van vorige week overschaduwden al het geweld dat de mensen van Sukabumi tot nu toe hadden meegemaakt, in die mate dat ze zich schuldig zouden voelen als ze de autoriteiten en het publiek niet op de hoogte zouden stellen'. Om die reden richtten ze zich in wanhoop tot de Wali Negara, met een gedetailleerde beschrijving van het militaire optreden en de dramatische taferelen die zich daarbij en daarna afspeelden.

'Handel! – 'Majesteit' - 'omwille van de mensheid, om herhaling van dergelijke misdaden te voorkomen. Handel als een vader die de moed heeft om de rechten van de kinderen van zijn land overal en altijd te verdedigen'. De inwoners mogen dan een andere politieke richting toebehoren, dat is geen redenen om de dorpen op zo'n manier te zuiveren en onschuldige burgers te terroriseren. Op deze wijze zullen het leger en de Nederlandse regering hun doel zeker niet bereiken; in plaats van het hart van de bevolking te winnen, zaaien ze slechts woede en onverzettelijkheid. 'De militaire gruweldaden van de Duitsers en de Japanners die de Nederlanders aan de kaak stelden, worden nu ook door henzelf begaan'.

De brief eindigt dan ook met een oproep de zaak serieus te nemen en 'het kwaad in te dammen'. 'Als het waar is dat u de plicht heeft om het volk te leiden, om vrede, veiligheid en rust te brengen, bewijs het dan'.

Onderzoek

Een verdere reconstructie van de gebeurtenissen in de dorpen aan de rivier Ci Mandiri lijkt niet meer mogelijk. Onderzoek ter plaatse en gesprekken met huidige bewoners bieden geen nieuwe informatie over de precieze toedracht, al leven de herinneringen aan het geweld tot de dag van vandaag in de streek voort. Nederlandse bronnen uit de tijd neigen ertoe vooral te verhullen wat er precies is gebeurd; de omvang en de ernst van de gebeurtenissen worden ontkend noch expliciet erkend, maar met mistige bewoordingen omgeven.

Wanneer Nederlandse gezagsdragers, gealarmeerd door de berichten over het geweld en – vooral - de gedetailleerde beschrijving in de brief van de dorpsbewoners, om nader onderzoek vragen, wordt er in het veld alles aan gedaan de slachting te bagatelliseren. Uiteindelijk legden de militaire, civiele en justitiële autoriteiten zich neer bij die vage rapportages, met als uitkomst dat de net aangetreden Legercommandant, D. Buurman

van Vreeden, in augustus 1949 aan Louis Beel, de Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon (HVK), liet weten dat hij had besloten de zaak verder te laten rusten.⁸

Bu Ejuh (geb. 1921), de oudste ooggetuige in de kampong Banen. Zij had nog levendige herinneringen aan de gewelddadige zuiveringen en vooral de branden, zoals vele anderen in de streek. Zo leefde de aanslag op de Rode Kruis truck voort in een wijdverbreid gebruik van toeteren op het punt van de weg waar de bom was afgegaan – een handeling om de geesten van de doden te bezweren en te voorkomen dat je uit de bocht zou vliegen, zoals iemand was overkomen die dat niet had gedaan.

© Bambang Widyonarko/Frank van Vree

⁸ Buurman van Vreeden aan HVK 10 augustus 1949, Ibidem.

Aan dat besluit was een uitvoerige briefwisseling voorafgegaan. De aanklacht van de dorpsbewoners was via de regering van de marionettenstaat Pasundan en de Hoge Vertegenwoordiger Beel bij Legercommandant Spoor terecht gekomen. Beiden maakten zich, net als hun ambtenaren, zorgen. Ze zagen het gebeuren als een potentieel explosieve kwestie, in een periode dat het geweldsniveau, in de nasleep van het tweede Nederlandse offensief, sterk was toegenomen en ook in Nederland de onrust daarover begon toe te nemen.

Uit de correspondentie blijkt dat men zich realiseerde dat dergelijke gevallen van 'onmenselijk optreden van de zijde van de Ned. Militairen' haaks stonden op het streven van Nederland 'als handhaver van de menselijke rechten en vrijheden in deze landen een verantwoordelijkheid te dragen', zo schreef P.J. Koets, de kabinetsdirecteur van Beel. Hij meende dan ook dat een zaak als deze niet, zoals gebruikelijk, door militairen zelf moest worden onderzocht, maar dat hier 'een streng en onpartijdig onderzoek' nodig was.⁹ Aldus geschiedde, maar in de praktijk kwam er van die onafhankelijkheid van het onderzoek, dat overigens plaatsvond in samenspraak met de procureur-generaal van de republiek Pasundan in Buitenzorg, weinig terecht.

In *De Brandende kampongs van Generaal Spoor* heeft Rémy Limpach uitvoerig uit de doeken gedaan hoe de massamoord bij Sukabumi door de militaire, civiele en justitiële autoriteiten werd afgehandeld.¹⁰ De zaak mocht dan, letterlijk, hoog worden opgenomen, zoals blijkt uit de correspondentie tussen Beel, Spoor en de hoogste militaire autoriteit op West-Java, generaal-majoor Edu Engles, maar erg overtuigend was hun optreden niet. Zo blijkt uit de onderliggende stukken dat voor het onderzoek ter plaatse, onder leiding van officier van justitie Meyer, weliswaar burgergetuigen waren gehoord – zoals expliciet gevraagd was – maar die kwamen alle drie uit een ander dorp, zo'n vijf kilometer verderop. Zij zouden bovendien pas de dag na het gebeuren ter plaatse zijn geweest.¹¹

'Gebrek aan begrip over en weer'

In zijn rapportage liet commandant Engles, door Spoor om uitleg gevraagd, intussen geen twijfel bestaan over de rechtmatigheid en doeltreffendheid van het militaire

⁹ 'Memorandum SPOED van den directeur kabinet gouverneur-generaal aan Z. Exc. HVK', 14 maart 1949, Ibidem. Over de gang van zaken rond het onderzoek, zie Limpach, *Brandende kampongs*, 492-493. Over de angst voor schandalen, zie Remco Raben & Peter Romijn, *Talen van geweld. Stilte, informatie en misleiding in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, 1945-1949*. Amsterdam 2023.

¹⁰ Limpach, *De Brandende kampongs*, 490 e.v.. Voor een algemenere beschouwing zie Esther Zwinkels, 'Het recht als wapen. Het optreden van de Nederlandse justitie tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog', in: *Over de grens. Nederlands extreem geweld in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, 1945-1949*. Amsterdam 2022, 275-314.

¹¹ Het ging om een dorpshoofd, een dorpsvoorlichter en een opzichter uit Cipurut (Tjipoeroet). De voorlichter had een lijst van 55 slachtoffers en 81 in de as gelegde woningen opgesteld. Verslag van de Territoriaal tevens Troepencommandant aan de Legercommandant 27 april 1949, G/17/268. Spoor vond op basis van deze eerste rapportage al dat de zaak kon blijven rusten, Spoor aan HVK, 20 mei 1949 (vijf dagen voor zijn overlijden). NA AS Inv. nr. 3752.

optreden tegen de 'subversieve benden' in het gebied. Zo zouden er in de brandende kampongs 'ontploffingen' zijn gehoord, wat zou duiden op de aanwezigheid van munitie in verschillende huizen. Erkend werd dat er tegen personen die uit de omsingelde kampongs probeerden weg te vluchten 'actie' was ondernomen, maar dat was gebeurd na 'herhaalde aanroep om halt te houden'.¹² Volgens Engles toonde het onderzoek dan ook aan 'dat er geen sprake is geweest van een rechteloze en redeloze wraakoefening op de onschuldige bevolking' – om daar vervolgens direct aan toe te voegen:

Echter valt het zeer te betreuren, dat bij deze actie velen als slachtoffer zijn gevallen van een gebrek aan begrip over en weer tussen de plaatselijke militaire macht en de bevolking van de bovengenoemde kampongs, zonder dat aan een van beide zijden fouten aanwijsbaar zijn.¹³

Deze merkwaardige toevoeging laat zich lezen als een verhulde erkenning van het bloedige geweld – maar de schuld daarvoor wordt tegelijk afgeschoven. Het militair gezag viel namelijk niets te verwijten, het kon immers niet anders dan 'hard en streng' optreden in gebieden waar 'onverantwoordelijke benden' onrust veroorzaken. Het waren juist die bendes, die 'met uiterst wrede middelen' de 'goedwillende bevolking' onder druk zetten, met als gevolg dat de dorpingen 'licht het evenwicht verliezen en redeloos handelen', aldus het rapport.

Een massale slachting teruggebracht tot 'een gebrek aan begrip' – het voelde blijkbaar toch niet goed. Want hoewel Spoor aangaf 'de onderwerpelijke aangelegenheid' verder te willen laten rusten, nu zij 'de noodzakelijke aandacht' had gekregen, vroeg hij commandant Engles nog wel om een nadere uitleg van die passage uit zijn rapport.¹⁴ Het antwoord daarop zou hij niet meer lezen, want enkele dagen later overleed Spoor, nog maar 47 jaar oud, aan een hartinfarct.

Veel meer informatie bevatte de nadere toelichting van de Troepencommandant, die hij meer dan drie maanden toezond, niet. De TNI zou de bevolking hebben opgedragen om alle contact met Nederlandse troepen te vermijden en daarom zouden de bewoners op de vlucht zijn geslagen. Deze voorstelling van zaken was om twee redenen problematisch. Ten eerste strookte zij niet met de schriftelijke verklaringen van de ooggetuigen - zomin als met de overgeleverde herinneringen van de huidige bewoners, vaak familieleden. Ten tweede lag in Engles uitleg impliciet besloten dat hij 'wegvluchten' op zichzelf als een gerechtvaardigde grond beschouwde voor het aanrichten van een bloedbad, ook als het om oude boeren en kinderen ging.¹⁵

Volgens commandant Engles was de samenwerking met de bevolking inmiddels aanmerkelijk verbeterd en was er alle reden om aan dit '*incidentele* gemis aan begrip' geen verdere aandacht te besteden.¹⁶ Dat er in de tussentijd, begin april, elders in het district Sukabumi door de Rode Baretten een vergelijkbare massamoord was aangericht,

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Spoor aan Beel 20 mei 1949. NA AS Inv. nr. 3752.

¹⁵ Zo zouden er in kampong Banen mannen zijn neergeschoten die aan het vissen waren, terwijl anderen werden verzameld en geëxecuteerd.

¹⁶ Cursief Engles. Engles aan Generale Staf 28 juli 1949. NA AS Inv. nr. 3752.

met 77 doden, vijf verkrachtingen en 177 berovingen, liet hij daarbij gemakshalve buiten beschouwing.¹⁷

Extreem geweld en oorlogsmisdaden

Sukabumi was geen incident, zoals de verschillende publicaties van het onderzoeksprogramma *Onafhankelijkheid, Dekolonisatie, Geweld en Oorlog in Indonesië 1945-1950* hebben aangetoond. Het Nederlandse leger maakte zich bij zijn pogingen Indonesië als kolonie te heroveren op grote schaal schuldig aan extreem geweld, in vele verschijningsvormen, zowel binnen als buiten reguliere gevechtssituaties, zo luidde het oordeel in de concluderende studie *Over de grens*. Een deel van dit extreem geweld kon ook volgens het toen geldende internationale recht al worden aangemerkt als oorlogsmisdaden, een ander deel zou vanaf 1949 als zodanig worden geclassificeerd, dan wel als misdaden tegen de menselijkheid.

Om niet in juridisch-historische verwarringen te vallen en het *hele* spectrum van misdaden, werd, in aansluiting op het internationale wetenschappelijke onderzoek op dit gebied, niet gekozen voor de beperkende term ‘oorlogsmisdaden’ maar voor ‘extreem geweld’: geweld, doorgaans zonder directe militaire noodzaak of zonder duidelijk afgebakend militair doel, zoals marteling, executie zonder proces, mishandeling, verkrachting, diefstal en vernieling van goederen en levensmiddelen, detentie onder inhumane omstandigheden, gewelddadige represailles zoals het platbranden van kampongs en het neerschieten van burgers, maar ook wederrechtelijke massa-arrestaties en de inzet van zware en lichte wapens met disproportionele gevolgen voor burgers.¹⁸

De presentatie van de conclusies, op 17 februari 2022, werd nog diezelfde dag gevolgd door het aanbieden van excuses door minister-president Rutte aan de bevolking van Indonesië. Tegelijk klonk er kritiek. Zo werd in sommige radicaal antikoloniale kringen de suggestie gewekt dat de term ‘oorlogsmisdaden’ was vermeden om politieke redenen of zelfs onder politieke druk – een verwijt dat welbewust voorbijging aan het hierboven genoemde streven van de onderzoekers om juist te ontsnappen aan de historische, tijdgebonden beperkingen van die juridische term. Het internationaal recht was juist in de jaren na de Tweede Wereldoorlog volop in beweging, met name ook met betrekking tot koloniale oorlogen en misdaden begaan door niet-statelijke geweldplegers. Anders gezegd: de keuze voor de term ‘extreem geweld’ bood de mogelijkheid ook gewelddadigheden te benoemen die op dat moment (nog) niet formeel werden aangemerkt als oorlogsmisdaden of misdaden tegen de menselijkheid.

Heftiger en wijdverbreider was de kritiek uit de hoek van belangengroepen, veteranen en de politieke rechterzijde. Daar klonken verwijten dat de onderzoekers

¹⁷ Limpach, *Brandende kampongs*, 491 e.e.; *Excessennota*, 51-52.

¹⁸ *Over de grens*, met name pp. 30-31, 445-446; vgl. Rémy Limpach, *Tasten in het duister. Inlichtingenstrijd tijdens de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog 1945-1949* (Amsterdam 2023) 34-35. Een indringend beeld van disproportioneel geweld dat juridisch gezien in die jaren niet als oorlogsmisdaad zou worden gekwalificeerd, zie Rémy Limpach, ‘Ze vielen als gemaaid koren’. Een beschouwing over de verliescijfers in Indonesië, 1945-1949’, in: *Militaire Spectator* 191/1 (2022) 32-49.

vooringenomen waren en de Nederlandse bevolking probeerden te beroven van 'de geschiedenis zoals die werkelijk is gebeurd', zoals een BBB-Kamerlid het uitdrukte. Zelfs de propagandistische retoriek uit de oorlogsjaren zelf werd daarbij van stal gehaald: eigenlijk was het geen oorlog, maar een vredesmissie, bedoeld om de bevolking te beschermen tegen het geweld van de terroristische republikeinen. De PVV maakte er zelfs een punt van in haar jongste partijprogramma, met als eis dat de excuses aan Indonesië moeten worden ingetrokken, net als die voor het slavernijverleden.¹⁹

Vanuit de hoek van veteranenorganisaties klonk het verwijt dat de betrokken historici oordeelden 'vanuit hedendaagse normen, waarden en ethische overwegingen' - door anderen omgedoopt tot 'woke' - en de veteranen collectief in het beklagdenbankje zetten. Dat eerstgenoemd verwijt elke grond mist, blijkt al uit de hierboven beschreven perikelen rond de massamoord in Banen en Bagogok. Niet alleen de Nederlandse autoriteiten, ook veel gewone militairen en Indonesische slachtoffers vonden dat morele en juridische grenzen werden overschreden, zo blijkt uit allerlei bronnen. Het optreden van de Nederlandse krijgsmacht werd, kortom, getoetst aan de regels en waarden die de Nederlandse autoriteiten zelf in die jaren zeiden te belijden.

Een ander punt van kritiek op de conclusies van het onderzoek was dat ze eenzijdig zouden zijn, omdat het Nederlandse optreden niet werd afgezet tegen dat van de Republiek, die zich ook van extreem geweld bediende. Op het eerste gezicht lijkt dat een redelijk argument, maar bij nadere beschouwing ligt er een onwettige gedachte aan ten gronde. Alsof oorlogsmisdaden van de ene partij kunnen worden 'weggestreept' tegen die van de andere, alsof de ene misdaad de ander rechtvaardigt - nog helemaal los van het feit dat de Indonesiërs voor hun onafhankelijkheid vochten en de Nederlanders om zijn koloniaal gezag te herstellen.

Dat idee van *oog om oog, tand om tand* kwam ook nog op een andere, welhaast perverse manier terug in de uitspraak van een militair historicus van het Veteranen Instituut, die de oorlog vergeleek met een 'sportieve wedstrijd' met 'mooie pittige gevechten'. Oorlogsmisdaden als overtredingen in 'een mooie en pittige wedstrijd tussen Ajax en Feyenoord' - trek deze redenering door naar Putten in 1944, Mý Lai in 1968 of Boetsja in 2022, dan wordt duidelijk tot welke conclusies zij leidt.

Ten slotte was er het punt dat met het onderzoek alle veteranen in de beklagdenbank zouden worden gezet. Dat is nu precies wat er *niet* gebeurde. Als het gaat om de verantwoordelijkheid, zo stelt het eindrapport, waren de Nederlandse krijgsmacht *als instituut* en de Nederlandse regering onder wie die krijgsmacht opereerde, gezamenlijk verantwoordelijk voor het toegepaste geweld.²⁰

¹⁹ Verkiezingsprogramma PVV 2023: 'De linkse haat waarin helden uit onze geschiedenis worden beschimpd wordt beëindigd. De excuses voor het slavernijverleden en de politionele acties, zoals gedaan door de Koning, worden ingetrokken. Zwarte Piet blijft.' Overigens werd er in de excuses nergens over 'politionele acties' gesproken, maar alleen over 'excessief' en 'extreem geweld' door resp. de Koning en het kabinet. Zie ook de motie-Van Roon (PVV) van 14 juni 2023, waarin wordt uitgesproken dat 'de Nederlandse militairen helden waren en dat hun in de context van toen niets te verwijten valt'. De motie werd op 20 juni 2023 verworpen, JA21, de PVV, FVD en Groep Van Haga stemden voor. Bron:

https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/plenaire_vergaderingen (toegang 11 maart 2024).

²⁰ *Over de grens*, 474.

Precies dat laat de geschiedenis van de massamoord bij Sukabumi zien: het ging hier om een evidente oorlogsmisdaad, waarvoor de politieke en militaire leiding geen verantwoordelijkheid wilde nemen en waarin de justitiële macht haar taak verzaakte. De schuldvraag bleef vervolgens zweven, in het bijzonder boven de hoofden van de tienduizenden dienstplichtigen, die waren opgepadeld met een militair kansloze en politiek onverdedigbare en heilloze koloniale missie. In plaats van die conclusie te aanvaarden en de gewone militairen te ontlasten van een collectieve schuld, lieten zowel de veteranenorganisaties als verschillende partijen zich gijzelen door rechtse en nationalistische stemmen die geen kwaad woord over het Nederlandse kolonialisme willen horen. Alsof de geschiedenis zich herhaalt.

April 2024

Frank van Vree, *Aarhus Institute for Advanced Studies*.

frank@vanvree.nl